

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Гулистон-2018

Мамажанова С.В. «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» махсус курсидан ўқув-методик мажмуа (ўқув қўлланма). - Гулистон. 2018. 44 б.

Ўқув - методик мажмуа 5340100-иқтисодиёт таълим йўналиши бўйича ўқиётган бакалаврларга танлов ва қўшимча фанлар доирасида ўқитишга мўлжалланган бўлиб, унда меҳнат иқтисодиёти фани предмети ва методлари, ишсизлик, бандлик муаммоларига доир маълумотлар келтирилган.

Лекциялар замонавий педтехнология талабларига мос равишда тайёрланиб, унда ўқув мақсадлари, мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар, назорат саволлари ва мустақил иш топшириқлари келтирилган. Ўқув қўлланма 1 та модулдан иборат бўлиб, унинг иккинчи қисмида талабалар томонидан бажарилиши лозим бўлган амалий ва лаборатория машғулотларини ўтказиш тартиблари баён қилинган. Ҳар бир мавзу бошида фанни ўқитиш технологияси, мавзу охирида мустақил иш топшириқлари келтирилган.

Ўқув – методик мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги қошидаги Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгаши томонидан (10 октябр 2007 йил, 1-баённома) нашрга тавсия қилинган.

Масъул муҳаррир: и.ф.н. Сатторқулов О

Такризчилар: проф. Маматов А
И.ф.н. Райимбердиева О.Р.

Mamajanova S. V. Educational-allowance on economy and sociology of the labour.
Gulistan 2011. 44 p.

The present allowance is prepared on the base of functioning program and is intended for the students studying on the 5340100 branch of economics. The identical educational scientific problems, questions and self-independent works are given on the base of new pedagogical technologies.

The peculiarities of studying economy and sociology of the labour are opened in educational-allowance. This collection is intended for the students of the universities as an introductory educational literature.

Educational-allowance is recommended for publication by coordinational commission and by the ministry of Higher and secondary special education.

Мамажанова С.В. Учебно-методический сборник по предмету «Малый бизнес и частное предприятие». Гулистан. 2008. 44 стр.

Данный учебно-методический сборник подготовлен на основе действующих программ и предназначен для студентов, обучающихся по направлению 5340100-экономика. В сборнике приведены идентифицируемые учебные цели, научные проблемы, контрольные вопросы и самостоятельные работы для студентов на основе новых педагогических технологий.

В учебно-методическом сборнике раскрыты особенности изучения предметов экономики и социологии труда. Данный сборник предназначен для студентов университета в качестве вводной учебной литературы.

Учебно-методический сборник рекомендован к публикации Координационным советом министерства Высшего и среднего специального образования (протокол №1, 10 октября 2007 год).

Кириш

Олий таълим муассасаларининг 5340100-иқтисодиёт таълим йўналиши танлов фанлари сифатида « Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик » махсус курси ўтилиши режалаштирилган. Ушбу махсус курс бўйича тасдиқланган намунавий ўқув дастури (Ўз МУ, 2008) да келтирилган адабиётларнинг ҳаммаси ўтган асрнинг саксонинчи йилларигача нашр қилинган бўлиб, кейинги вақтларда эълон қилинган қатор манбалардаги маълумотлар тўла қамраб олинмаган. Бундан ташқари дастурда тавсия қилинган адабиётлар рус тилида ёзилган бўлиб, улардан фойдаланишда талабалар қатор қийинчиликларга дуч келадилар, айрим илмий атамаларни яхши тушунмайдилар.

Лекциялар курси замонавий педтехнология талабларига мос равишда қайта ишланиб, унда мавзуга оид муаммолар, ўқув мақсадлари, назорат саволлари ва мустақил иш топшириқлари келтирилган. Лекциялар курсини тайёрлашда «таълимнинг илмийлиги» ёки «илм орқали билим эгаллаш» тамойили асосида шу соҳага оид монографиялар, журналлардаги илмий мақолалар ҳамда интернетдан олинган материаллардан кенг фойдаланилди. Ҳар бир мавзудан кейин шу масалага тегишли илмий ишлар рўйхати берилган бўлиб, талабалар ўзларини қизиқтирган саволлар бўйича қўшимча маълумотларни олиши мумкин. Амалий машғулоти ўтказиш тартибларини баён қилишда ушбу машғулот ўтказишдан кутилаётган ўқув мақсадлари, керакли жиҳозлар ва материаллар, ишни бажарилиш кетма-кетлиги батафсил ёритилди.

Ҳар бир модул охирида якуний хулосалар, билимини синаб кўриш учун назорат саволлари, тегишли адабиётлар рўйхати ва фанда ечимини кутаётган илмий муаммолар мавзулари келтирилган.

Мазкур ўқув - методик мажмуа « Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» махсус курсидан давлат тилида яратилган дастлабки ўқув қўлланмаларидан бири бўлганлиги сабабли унда баъзи жузъий камчиликлар, мунозарали қарашлар ва атамалар учраши мумкин. Шунга кўра қўлланма ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини билдирган ҳамкасбларига муаллиф ўз миннатдорчилигини билдиради.

Манзилимиз: 707012. Гулистон шаҳри, IV мавзе, Университет, «Иқтисодиёт» кафедраси.

I. « Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик » МАХСУС КУРСИНИНГ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

I. Фанни ўқитишдан мақсад ва вазифалар

I.1. Махсус курснинг мақсади:- «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» фанининг ушбу ўқув ишчи дастури Ўзбекистон Республикасининг тадбиркорлик фаолиятини олиббориш низхоми талабларидан келиб чиққан ҳолда Давлат стандартлари бўйича бакалаврият даражасидаги малакали мутахассислар тайёрлашни мақсад қилиб қўяди.

1.2. Фаннинг вазифалари – “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ” фанини ўрганишнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- талабаларни тадбиркорлик фаолияти моҳияти ва унинг ташкил этувчилари тўғрисида тасаввур ҳосил қилдириш;

- тадбиркорлик фаолиятининг ривожланишига туртки бўлувчи зарур назарий ва Амалий билимлар бериш;

- юқоридаги икки вазифадан келиб чиққан ҳолда талабаларга тадбиркорликнинг иқтисодий ҳаётидаги аҳамиятини ёритиш.

1.3. Фан якунида талабалар – « Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик » фани бўйича талабалар билимига қўйиладиган асосий талаб ҳар бир мавзудаги муаммоларни ўзлаштириш ва улар бўйича мустақил фикр юритиш даражаси билан белгиланади. Бу дарслик ва ўқув қўлланмалар характердаги адабиётларни ўзлаштириш билан бирга Президентимиз И.А.Каримов асарларини, Республика Олий Мажлис томонидан иқтисодийга тегишли бўлган қабул қилинган қонунларни ва бошқа меъёрий ҳужжатларни ўрганишни ҳам тақозо этади

1.4. Фанни ўрганишда талабалар – « Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик » фанини ўрганишда Иқтисодий таълимотлар тарихи, Иқтисодий назарияси, Фалсафа, Микроиқтисодий, Ходимларни бошқариш ва бошқа иқтисодий фанлардан олган билимларга суянадилар.

II. МАХСУС КУРСНИНГ МАЗМУНИ:

2.1. Ваъз мавзулари, кўриладиган масалалар ва вақт

№	Мавзу номи	Кўриладиган масалалар	Вақт, Соат
1	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ижтимоий, иқтисодий моҳияти.	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асослари. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифалари. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик	2

		фаолиятини ривожлантириш йўналишлари.	
2	Тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари	Тадбиркорлик фаолиятининг турлари. Тадбиркорлик фаолиятининг шакллари	2
3	Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти	Кичик бизнеснинг моҳияти, кичик корхоналарни ташкил этиш асослари . Кичик бизнесни белгиловчи мезонлар. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш.	2
4	Кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ташкилэтиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар.	Янги корхона ташкилэтиш, уни давлат рўйхатидан ўтказиш, лицензия олиш тартиби. Кичик бизнес ва тадбиркорликни кредит билан таъминлаш шакллари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини солиққа тортиш, уларданолинадиган солиқ турлари ва солиқ имтиёзлари	2
	Жами		8

III.

IV.

V. 2.2. Амалий машғулотлар ва мавзулари:

№	Мавзу номи	Вақт, Соат
1	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти.	2
2	Тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари	2
3	Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти	2
4	Кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ташкилэтиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар.	2
	Жами:	8

VI. III. Талаба мустақил иши

3. 1. Мустақил иш топшириқлари мавзулари:

- 1.Тадбиркорликнинг шаклланиши ва ривожланиш тарихи.
- 2.Тадбиркорлик фаолияти моҳияти, уни ривожлантириш учун шарт-шароитлар.
3. Тадбиркорликнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши.

4. Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш зарурияти.
5. Лицензия бериш соҳасида давлат сиёсати.
6. Мулк шаклларининг турлари ва шакллари.
7. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш жараёни.
8. Корхона-тадбиркорликнинг ташкилий кўриниши.
9. Кичик корхонанинг ташкилий-ҳуқуқий асослари.
10. Маркетинг –тадбиркорлик тизимида.
11. Маркетингнинг моҳияти ва уни тадбиркорлик фаолиятида тутган ўрни.
12. Тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш.
13. Бизнес режа уни ишлаб чиқиш.
14. Тадбиркорлик фаолиятини режалаштириш, уни босқичлари ва турлари.
15. Давлат солиқ сиёсати ва уни тадбиркорлик фаолиятига таъсири.
16. Тадбиркорликни ривожлантиришда банкларнинг роли.
17. Тадбиркорликни банк, солиқ хизмати ва аудит билан ўзаро алоқалари.
18. Тадбиркорликни бошқариш ва уни ташкил этиш.
19. Лизинг ва лизинг операциялари.
20. Тадбиркорлик фаолиятини молиялаштириш.

3.2. Реферат мавзулари:

1. Маркетинг –тадбиркорлик тизимида.
2. Маркетингнинг моҳияти ва уни тадбиркорлик фаолиятида тутган ўрни.
3. Тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш.
4. Бизнес режа уни ишлаб чиқиш.
5. Тадбиркорлик фаолиятини режалаштириш, уни босқичлари ва турлари.
6. Давлат солиқ сиёсати ва уни тадбиркорлик фаолиятига таъсири.
7. Тадбиркорликни ривожлантиришда банкларнинг роли.
8. Тадбиркорликни банк, солиқ хизмати ва аудит билан ўзаро алоқалари.
9. Тадбиркорликни бошқариш ва уни ташкил этиш.
10. Лизинг ва лизинг операциялари.
11. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асослари.
12. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг максдади ва вазифалари.
13. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишлари.
14. Янги корхона ташкил этиш, уни давлат рўйхатидан ўтказиш, лицензия олиш тартиби.
15. Кичик бизнес ва тадбиркорликни кредит билан таъминлаш шакллари.
16. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини солиққа тортиш, улардан олинадиган солиқ турлари ва солиқ имтиёзлари

VII. Асосий адабиётлар:

1. Каримиов И.А. «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йўллари ва чоралари» ўқув қўлланма.-Т.: Иқтисодиёт, 2009.-120б.

2. Алимардонов М.И., Омонов А. Солиқларни прогноз қилиш. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2007.
3. Алимардонов М.И., Худойкулов С.К. Даромаддан олинадиган солиқлар. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2002
4. Богатая И., Королёва И., Кузнецова Л. Как минимизировать ваши налоги.- М.;Финикс, 2006.
5. Жураев А, Тошматов Ш, Абдурахмонов О. Солиқлар ва солиққа тортиш.- Т.;2009.
- 6.Йулдошев А. Солиқ ва солиққа тортиш.-Т.; 2007й

VIII. Интернет сайтлари

- 6.arw.dcn-asu.ru налога
- 7.www.kutp.gubkin.ru Экономика и социология труда
8. www.ecsoman.edu.ru

“Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» фанидан рейтинг ишланмаси ва баҳолаш мезони

3.1. Рейтинг ишланмаси

№	Назорат турлари	Назоратлар сони	Ажратилган балл	Жами
1	Жорий баҳолаш:			45
	1.1. Амалий машғулотлар мавзуларини конспект қилиш ва жавоб бериш	4	7	28
2	1.2.ТМИ:			
	1.2.1. Белгиланган мавзунини мустақил ўрганиш ва слайдли презентация қилиш	1	17	17
	Оралик баҳолаш:			
3	2.1.Коллоквиум (оғзаки)	1	6	6
	2.2.Назорат иши (ёзма)	1	6	6
	2.3.Реферат тайёрлаш	1	13	13
3	Якуний баҳолаш: (тест ёки ёзма иш)	1	30	30
	3.1.Тест			
	3.2. Ёзма иш			
	жами			100

3.2. Баҳолаш мезони

1.Жорий баҳолаш:

1.1.Агар талаба семинар учун берилган машғулот мавзусини тўлиқ конспектлаштирган ва уни амалий материаллар билан бойитган бўлса ва семинар машғулотида мавзу бўйича асосий фикрларни баён эта олса, талабага 1,0 балл, тўла бажармаган талабага бажарилган иш ҳажмига нисбатан ва сифатига қараб 0,5-0,9 баллгача берилади;

1.2.Талаба томонидан тутилган маъруза дафтари, ҳар доим назорат қилинади ва сифатига қараб фан соатлари тугагандан сўнг, максимал 7,0-балл берилади, дафтарни сифат даражаси паст бўлса балл пасайтирилади.

1.3.ТМИ (1.3.1.-банд алоҳида дафтарга бажарилиб топширилади):

1.3.1.Мустақил бажариладиган мавзулар тўлиқ конспектлаштирилиши, қўшимча манбалар билан бойитилиши асосига қараб максимал 3-баллгача баҳоланади;

1.3.2.Ўтилган маърузалар, семинар машғулотлари ва фан мазмунига, дастурига мос келган мавзуларга оид тузилган тест саволларига жавоб бериш, аниқ жавоб доирага олиб белгиланади. Жами бир маротаба 20 та тест саволлари тавсия этилади. Тўғри жавоб 0,5 балл билан баҳоланади;

1.3.3.Берилган мавзу бўйича реферат тайёрланади:

-реферат мавзуси тўлиқ ёритилган, тўғри хулоса чиқарилган ва амалий таклифлари бўлса 7-8 балл гача баҳоланади;

-мавзу моҳияти очилган, хулосаси бор бўлса, амалий таклифлари бўлмаси 4-6 балл гача баҳоланади;

-мавзу моҳияти ёритилган, камчилиги бўлса 1-3 балл гача баҳоланади.

Фан бўйича максимал рейтинг бали-100 балл

Қоникарли-56-70 балл

Яхши -71-85 балл

Аъло -86-100 балл

Катта ўқитувчи :

Мамажанова С.В.

“КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК” ФАНИ БЎЙИЧА ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Билим олиш жараёни билан боғлиқ таълим сифатини белгиловчи ҳолатлар: дарсни юқори илмий-педагогик даражада ташкил этилиши, муаммоли машғулотлар ўтказиш, дарсларни савол-жавоб тарзида қизиқарли ташкил қилиш, илғор педагогик технологиялардан ва мультимедиа қўлланмалардан фойдаланиш, тингловчиларни мустақил фикрлашга ундайдиган, ўйлантирадиган муаммоларни улар олдига қўйиш, талабчанлик, тингловчилар билан индивидуал ишлаш, ижодкорликка йўналтириш, эркин мулоқотга киришишга, илмий изланишга жалб қилиш ва бошқа тадбирлар таълим устуворлигини таъминлайди. Таълим самарадорлигини орттиришда фанлар бўйича таълим технологиясини ишлаб чиқишнинг концепцияси аниқ белгиланиш ва унга амал қилиши ижобий натижа беради. Фанни ўқитишнинг мақсади ва таълим бериш технологиясини лойиҳалаштиришдаги асосий концептуал ёндашувлар қуйидагилардан иборат.

Фаннинг мақсади. Тадбиркорлик фаолияти жараёнида юзага келадиган ижтимоий меҳнат муносабатларини яхшилаш юзасидан илмий асосланган хулоса ва тавсияномалар ишлаб чиқишдан иборат.

Фанни ўқитишнинг вазифалари. Меҳнат салоҳияти ва меҳнат ресурсларининг моҳияти, мазмуни ва шаклланиш жараёнини кўрсатиб бериш, бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат унумдорлиги ва уни ошириш омиллари, резервлари ва асосий йўллари излаб топиш, бозор механизми тизимида меҳнат бозорининг моҳияти, аҳамияти, назарий асослари, классификацияси ва сегментациясини ифодалаш, бозор шароитида аҳолини иш билан бандлиги муаммолари ва уларнинг ечимини топиш тўғрисида тушунчалар беришдир.

Шахсга йўналтирилган таълим. Ўз моҳиятига кўра таълим жараёнининг барча иштирокчиларини тўлақонли ривожланишларини кўзда тутати. Бу эса таълимни лойиҳалаштириладиғанда, албатта, маълум бир таълим олувчининг шахсини эмас, аввало, келгусидаги мутахассислик фаолияти билан боғлиқ ўқиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёндошишга эътибор қаратишни амалга оширади. Ҳар бир талабанинг шахс сифатида касбий такомиллашувини таъминлайди. Таълимнинг марказига билим олувчи қўйилади.

Тизимли ёндошув. Таълим технологияси тизимнинг барча белгиларини ўзида мужассам этмоғи лозим: жараённинг мантиқийлиги, унинг барча бўғинларини ўзаро боғланганлиги, яхлитлиги билим олиш ва касб эгаллашнинг мукамал бўлишига ҳисса қўшади.

Фаолиятга йўналтирилган ёндошув. Шахснинг жараёнли сифатларини шакллантиришга, таълим олувчининг фаолиятини жадаллаштириш ва интенсивлаштириш, ўқув жараёнида барча қобилият ва имкониятларни, ташаббускорликни очишга йўналтирилган таълимни ифодалайди. Эгалланган

билимларнинг кўникма ва малакага айланиши, амалиётда татбиқ этилишига шароит яратади.

Диалогик ёндошув. Бу ёндошув ўқув жараёни иштирокчиларининг психологик бирлиги ва ўзаро муносабатларини яратиш заруриятини билдиради. Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликдаги таълимий фаолият юритишига замин яратади.

Ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиш. Демократлилик, тенглик, таълим берувчи ва таълим олувчи ўртасидаги субъектив муносабатларда ҳамкорликни, мақсад ва фаолият мазмунини шакллантиришда эришилган натижаларни баҳолашда биргаликда ишлашни жорий этишга эътиборни қаратиш зарурлигини билдиради. Таълим жараёнида “субъект-субъект” муносабатлари таркиб топади.

Муаммоли таълим. Таълим мазмунини муаммоли тарзда тақдим қилиш орқали таълим олувчи фаолиятини активлаштириш усулларида бири. Бунда илмий билимни объектив қарама-қаршилиги ва уни ҳал этиш усуллари, диалектик мушоҳадани шакллантириш ва ривожлантиришни, амалий фаолиятга уларни ижодий тарзда қўллашни таъминлайди. Муаммоли савол, вазифа, топшириқ ва вазиятлар яратиш ва уларга ечим топиш жараёнида онгли, ижодий, мустақил фикрлашга ўргатилади.

Ахборотни тақдим қилишнинг замонавий воситалари ва усуллари кўллаш - ҳозирги ахборот коммуникация технология воситалари кучли ривожланган шароитда улардан тўғри ва самарали фойдаланиш, ахборотларни танлаш, саралаш, сақлаш, қайта ифодалаш кўникмалари ҳосил қилинади. Бу жараёнда компьютер саводхонлиги алоҳида аҳамият касб этади.

Ўқитишнинг методлари ва техникаси. Маъруза (кириш, мавзуга оид визуаллаш, тақдимот, баҳс) муаммовий усул, кейс-стади, пинборд, лойиҳа ва амалий ишлаш усуллари. Интерфаол усуллари мавзунинг мазмунига мос ҳолда танлаш ва улардан самарали фойдаланишга ўргатади.

Ўқитиш воситалари: ўқитишнинг анъанавий воситалари (дарслик, маъруза матни, кўргазмали қуроллар, харита ва бошқалар) билан бир қаторда – компьютер ва ахборот технология воситалари кенг қўламда татбиқ этилади.

Коммуникация усуллари: тингловчилар билан оператив икки ёқлама (тесқари) алоқага асосланган бевосита ўзаро муносабатларнинг йўлга қўйилиши.

Тесқари алоқа усуллари ва воситалари: кузатиш, блиц-сўров, жорий, оралиқ ва яқунловчи назорат натижаларини таҳлили асосида ўқитиш диагностикаси амалга оширилади. Таълим жараёнида кафолатланган натижага эришиш таъминланади.

Бошқариш усуллари ва тартиби: ўқув машғулоти босқичларини белгилаб берувчи технологик харита кўринишидаги ўқув машғулотларини режалаштириш, қўйилган мақсадга эришишда ўқитувчи ва тингловчининг биргаликдаги ҳаракати, нафақат аудитория машғулотлари, балки аудиториядан ташқари мустақил ишларнинг назорати ҳам тартибли йўлга қўйилади.

Мониторинг ва баҳолаш: ўқув машғулотида ҳам бутун курс давомида ҳам ўқитишнинг наитижаларини режа асосида назорат ва таҳлил қилиб борилади. Курс охирида ёзма, оғзаки ёки тест топшириқлари ёрдамида тингловчиларнинг билимлари баҳоланади. Баҳоларнинг ҳаққоний бўлишига, ошкоралигига алоҳида эътибор қаратилади.

I- МОДУЛ

Модулда тадбиркорлик фаолияти ва хусусий тадбиркорликнинг моҳияти, мазмуни ва шаклланиш жараёнини кўрсатиб бериш, бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат унумдорлиги ва уни ошириш омиллари, резервлари ва асосий йўллари излаб топиш, бозор механизми тизимида меҳнат бозорининг моҳияти, аҳамияти, назарий асослари, классификацияси ва сегментациясини ифодалаш, бозор шароитида аҳолини иш билан бандлиги муаммолари ва уларнинг ечимини топиш тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Модулда 4 та амалий машғулот бажариш мўлжалланган. Талабалар амалий машғулот якунида фаннинг асосий методларини амалда қўллаш олиш, меҳнат солоҳиятининг ривожланиш йўналишларини бўйича кўникмаларига эга бўлишлари талаб қилинади.

1-мавзу: Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти

Фанни ўқитиш технологияси:

«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти» мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи шахс, вақт
1	<p>Тайёрлов босқичи:</p> <p>1.1. Дарс мақсади: тадбиркорлик фаолиятининг шаклланиши ва ҳозирги кундаги ўрни ҳақида талабаларга тушунчалар бериш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари.</p> <p>1.2.1. Тадбиркорлик фаолиятининг юзага келиш тарихини изоҳлаб беради.</p> <p>1.2.2. Хусусий тадбиркорлик йўналишларини тушинтира билади.</p> <p>1.2.3. Фан предметини тушинтира олади.</p> <p>1.2.4. Фаннинг тадқиқот методларини тавсифлаб беринг.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: меҳнат, Меҳнатнинг мазмуни, хусусияти, турлари. Меҳнат соҳасидаги ижтимоий-меҳнат муносабатлари.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: расмлар, видеопроректор,</p>	Ўқитувчи

	видеофилмлар.	
2	Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи: 2.1. Мавзу эълон қилинади. 2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.	Ўқитувчи, 20 минут
3	Гуруҳда ишлаш босқичи: 3.1. Талабаларга муаммоли савол беради . 3.2. Талабалар фикри эшитилади, бошқа талабалар бахсга чақирилади. 3.3. Умумий хулосалар чиқарилади ва тўғрилиги текширилади. 3.4. Умумий хулосага келинади.	Ўқитувчи- талаба, 40 минут
4	Мустақамлаш ва баҳолаш босқичи: 4.1. Берилган маълумотни талабалар томонидан ўзлаштирилганини аниқлаш учун қуйидаги саволлар берилади: • Фанни пайдо бўлиш зарурати? • Тадбиркорликнинг нинг мохияти нима? • Фаннинг предмети...? • Тадбиркор атамасини алоҳида қолдиришга ким таклиф берган? 4.2. Энг фаол талабалар (баҳолаш мезони асосида) баҳоланади.	Ўқитувчи, 10 минут
5	Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи: 5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади . 5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асослари.

2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифалари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: тадбиркорлик, бизнес, бозор иқтисодиёти, корхоналар, тадбиркор, бизнесмен.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Бозор иқтисодиёти шароитида тадбиркорликка тараққиётнинг асосий шакли сифатида қаралади. Бу қарашга сизнинг фикрингиз қандай?

2. Тадбиркорлик фаолияти ривожланишига тўсқинлик қилувчи омиллардан бири бу давлат монополиясидир. Бу фикрга муносабатингиз қандай?

Идентив ўқув мақсадлари :

1. Тадбиркорликнинг ривожланиш тарихини сўзлаб бера олади.

2. Тадбиркорлик ва бизнес тушунчаларини фарқлай олади.

3. Кичик бизнесни афзалликларини изоҳлай олади.

1-саволнинг баёни :

«Тадбиркор» ва «бизнес» тушунчалари, уларнинг иқтисодий фаолият соҳаларини қурилаётганда маънодош ҳисобланмайди. «Бизнес» тушунчаси «тадбиркор» дан анча кенг маънога эга деб қаралади.

Бизнес бозор иқтисодиётининг барча иштирокчилари орасидаги муносабатларни камраб олади ва фақат ишбилармонларнинг эмас, балки истъемолчиларнинг, ёлланган ишчиларнинг давлат тизими хизматчиларининг ҳам ҳаракатларини ўз ичига олади. Умумий қуринишда бизнес-бу кишининг бозор муносабатлари тизимидаги ишчанлик фаоллигидир.

Тадбиркорлик фаолияти бизнеснинг бир шакли сифатида намоён бўлади ва унинг турли соҳаларида амалга оширилади. «Тадбиркорлик тўғрисида»ги қонунга асосан тадбиркорлик фуқороларнинг фойда ёки шахсий даромад олишига йўналтирилган мустақил, ташаббускор фаолияти бўлиб, у фуқаронинг ўз номидан, ўзининг таваккалчилиги билан, ҳамда, ўзининг ёки юридик шахснинг мулкӣ жавобгарлиги асосида амалга оширилади.

Тадбиркорликни ривожлантириш учун қуйидаги шарт-шароитлар талаб этилади:

1. Мулк муносабатларининг уйғунлашуви. Бозор иқтисодиети шароитида мулкӣ муносабатлар уч жихат билан белгиланади:
эгаллик қилиш, фойдаланиб туриш, оператив тезкор бошқариш.
2. Тадбиркорларга ўз қобилиятини тула намоён этиш учун иқтисодӣ эркинликларнинг берилиши.
3. Бозорнинг очиклиги, яъни товарлар, сармоялар, маълумотлар, иш қучи, хом аше ҳаракати учун сунъий қояларнинг йўқлиги.
4. Бозор инфратузилмасининг мавжудлиги.
5. Тадбиркорлик учун ҳуқуқӣ қафолатнинг мавжудлиги, яъни тадбиркорликни ҳимояловчи қонунчиликнинг мавжудлиги.
6. Янги қорхоналарга кадрлар тайёрлаш, қредит олиш, солиқ тулаш, табиӣ бойликлардан фойдаланиш буйича давлат томонидан берилган имтиёзлар ва х.к.

Назорат саволлари:

1. Тадбиркорлик ва бизнес тушунчаларининг фарқини тушунтиринг.
2. Тадбиркорлик фаолиятини ривожланишига сабаб нима?
3. Тадбиркорлик муҳити деганда нимани тушунаси?

2-савол буйича дарс мақсади. Талабаларда қичик бизнесда тадбиркорлик тараккиётининг сабаб ва омиллари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари.

1. Тадбиркорлик тараккиётини омилларини санаб бера олади.
2. Тадбиркорликнинг турларини фарқлай олади.

2-асосӣ саволнинг баёни. Тадбиркорлик тараккиётини таъминловчи асосӣ омиллар қуйидагилардан иборат:

- ✓ Халқ ҳужалиги тармоқларини бозор муносабатларига утиши ва истъемол бозорининг яратилиши.
- ✓ Тадбиркорларнинг мулки, ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ муносабатларининг ҳимояланишига ҳуқуқӣ ва давлат таркибидаги идоралар қафолатининг мавжудлиги;

- ✓ Ишбилармонликнинг давлат томонидан солиқ, молиявий кредит ва амортизация сиёсати орқали муносиб куллаб кувватланиши;
- ✓ Давлат ва муниципал(махаллий ўз-ўзини бошқариш) корхоналарини давлат тасарруфидан чиқариш, хусусийлаштириш ва кичик фирмаларни бунёд қилиш;
- ✓ Камдаромад, паст рентабелли ва зарар қуриб ишлаётган корхоналарнинг банкротликка учрашининг аниқлиги ва улар асосида хусусий кичик корхоналар ташкил қилиниши;
- ✓ Давлатнинг ижтимоий-сиёсий жихатдан барқарор ҳолати;
- ✓ Жамиятнинг тадбиркорлик тўғрисидаги ижобий фикри;
- ✓ Ишбилармонликнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклини тўғри танлаш;
- ✓ Бозор иқтисодиёти инфраструктурасининг тезкорлик билан тараккий топиши.

Ўз ишини ташкил қилишда устувор сабаб бўлиб, инсон ўзининг жамиятдаги иқтисодий, моддий ва ижтимоий ҳолати(мавқеи)ни яхшилаш, узининг ва оиласининг ҳаёти фаровонлигини ошириш учун интилиш ҳисобланади.

Кичик бизнесда қуйидаги тадбиркорлик турлари мавжуд:

- Фаолияти йуналиши бўйича: ишлаб чиқариш, тижорат, молиявий ва инновацион тадбиркорлик фаолияти;
- Тадбиркорликнинг қандай вазифани бажарига йуналтирилганига қараб: ишлаб чиқаришни бошқариш, молиялаштириш, воситачилик ва маслаҳатчиликка қаратилган тадбиркорлик;
- Фаолият турларининг сони бўйича : битта соҳадаги ва қуп тармоқли тадбиркорлик;
- Фаолият мураккаблиги бўйича: махсус билим талаб қилмайдиган, махсус билим талаб қиладиган, юқори технолонияга ва нодир билимга асосланган тадбиркорлик;
- Фаолиятнинг тармоқ йуналишлари бўйича: саноат, агросаноат, қишлоқ ҳужалиги, қурилиш ва бошқа халқ ҳужалиги тармоқларидаги тадбиркорлик.

Назорат саволлари:

1. Тадбиркорликнинг қандай турлари мавжуд?
2. Тадбиркорлик субъектлари қимлар бўлиши мумкин?
3. Тадбиркорлик тараккиётини таъминловчи асосий омиллар нималардан иборат?
4. Тадбиркорлик фаолиятига туртки бўлувчи сабабларни қурсатинг.

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. ”Жаҳон молиявий иқтисодий инъирози : ШЗбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йцллари ва чоралари” асаридан тадбиркорликка оид мавзусини ўқиб чиқиб, таҳлил қилинг.

Мавзу бўйича асосий ҳулосалар:

Тадбиркорликни ривожлантириш учун қуйидаги шарт-шароитлар талаб этилади:

1. Мулк муносабатларининг уйғунлашуви. Бозор иқтисодиети шароитида мулкый муносабатлар уч жихат билан белгиланади: эгаллик қилиш, фойдаланиб туриш, оператив тезкор бошқариш.

2. Тадбиркорларга уз қобилиятини тула намоен этиш учун иктисодий эркинликларнинг берилиши.
3. Бозорнинг очиклиги, яъни товарлар, сармоялар, маълумотлар, иш кучи, хом аше харакати учун сунъий гоьларнинг йуклиги.
4. Бозор инфратузилмасининг мавжудлиги.
5. Тадбиркорлик учун хукукуий кафолатнинг мавжудлиги, яъни тадбиркорликни химояловчи конунчиликнинг мавжудлиги.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Қосимова М.С. , Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.
2. /уломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент.,ТошДАУ , 1998. 170, 235-265 б.
3. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
4. Перегудов В ва бошқалар. Махсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

Интернет сайтлари:

1. www.ecsocman.edu.ru Экономика и социология труда
2. www.kutp.gubkin.ru Экономика и социология труда
3. www.vzfei.ru/ Экономика и социология труда
4. www.nesterova.ru Экономика и социология труда

2–мавзу: Тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари
Фанни ўқитиш технологияси:
“Тадабиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари” мавзусидаги
маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи шахс, вақт
1	<p>Тайёрлов босқичи: 1.7. Дарс мақсади: тадабиркорлик фаолиятининг шаклланиши ва ҳозирги кундаги ўрни ҳақида талабаларга тушунчалар бериш. 1.8. Идентив ўқув мақсадлари. 1.8.1. Тадабиркорлик фаолиятининг юзага келиш тарихини изоҳлаб беради. 1.8.2. Хусусий тадабиркорлик йўналишларини тушинтира билади. 1.8.3. Фан предметини тушинтира олади. 1.8.4. Фаннинг тадабиркорлик методларини тавсифлаб беринг. 1.9. Асосий тушунча ва иборалар: меҳнат, Меҳнатнинг мазмуни, хусусияти, турлари. Меҳнат соҳасидаги ижтимоий-меҳнат муносабатлари. 1.10.Дарс шакли: маъруза. 1.11.Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдирот ва видеоусул. 1.12.Керакли жиҳоз ва воситалар: расмлар, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи: 2.1. Мавзу эълон қилинади. 2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи, 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи: 3.1. Талабаларга муаммоли савол беради . 3.2. Талабалар фикри эшитилади, бошқа талабалар баҳсга чақирилади. 3.3. Умумий хулосалар чиқарилади ва тўғрилиги текширилади. 3.4. Умумий хулосага келинади.</p>	Ўқитувчи-талаба, 40 минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш босқичи: 4.1. Берилган маълумотни талабалар томонидан ўзлаштирилганини аниқлаш учун қуйидаги саволлар берилади: <ul style="list-style-type: none"> • Фанни пайдо бўлиш зарурати? • Тадабиркорликнинг нинг моҳияти нима? • Фаннинг предмети...? • Тадабиркор атамасини алоҳида қолдиришга ким тақлиф берган? 4.2. Энг фаол талабалар (баҳолаш мезони асосида) баҳоланади.</p>	Ўқитувчи, 10 минут
5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи: 5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади . 5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.</p>	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Кичик бизнесда тадбиркорлик тараккиётининг сабаб ва омиллари.
2. Тадбиркорлик фаолиятининг шакллари

Мавзуга оид таянч тушунчалар ва иборалар: тадбиркорликнинг ҳуқуқий ва мажбуриятлари, тадбиркорлик кафолатлари, мулкӣ жавобгарлик, хужалик юритувчи субъектлар.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

1. Ўзбекистонда тадбиркорликнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари жаҳон андозаларига мувофиқ бўлиши лозим. Бу фикрни қандай изоҳлайсиз?
2. Тадбиркорлик фаолиятига шартномада кўрсатилган ҳолатлардан ташқари, мулк эгасининг ва ҳар қандай учинчи шахснинг аралашishi ман этилади. Бу масалага сизнинг муносабатингиз қандай?

1-савол буйича дарс мақсади: Талабаларда тадбиркорликнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида тушунча ҳосил қилдириш.

1-саволнинг баёни : «Тадбиркорлик тўғрисидаги» қонунда кичик бизнес ва тадбиркорлик тузилмалари учун, уларнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклларидан катъий назар, умумий бўлган ҳуқуқий ва мажбуриятларни ажратиб курсатилган.

Ишбилармонларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, уларнинг жамият ва Республика олдидаги, ҳамда, ёлланган ишловчилар ва хужаликдаги шериклари олдидаги ҳуқуқий ва мажбуриятларига узвий боғлиқдир.

Тадбиркор зиммасига биринчи галда амалдаги қонунлардан келиб чиқадиган барча мажбуриятларни бажариши юқлатилади. Мажбуриятларнинг мохияти шундан иборатки, бунда ҳуқуқ тартибнинг талаби буйича уни зиммасига олган шахс маълум ҳаракатларни қилишга ёки муайян ҳаракатларни қилишдан сакланишга мажбур.

Тадбиркор қонунларга мувофиқ махсус билим ва куникма талаб қилинадиган ишга фақатгина зарур тайёргарликка эга, касб-кори жихатдан ярокли ва тегишли маълумотга эга бўлган шахсларнигина жалб этиши шарт.

Назорат саволлари:

1. Тадбиркорликнинг ҳуқуқий-меъёрий асослари деганда нималар тушунилади?
2. Тадбиркорликнинг ҳуқуқий-меъёрий асосларини зарурий шартни нималардан иборат?

2-савол буйича дарс мақсади: Талабаларда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан йулга солиш ва назорат қилиш чора-тадбирлари тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари :

1. Хужалик юритувчи субъектлар тўғрисида тушунча бера олади.
2. Хужалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан йулга солиш ва назорат қилиш ҳақида тушунча бера олади.

3. Давлат томонидан тадбиркорлар учун берилган кафолатларни изоҳлай олади.

2-саволнинг баёни :

Қонун ҳужжатларида Давлат томонидан тадбиркорларга бериладиган кафолатлар кўрсатиб ўтилган, бунда фаолият билан шуғулланиш, корхона бунёд этиш ва бунинг учун зарурий мулк сотиб олиш ҳуқуқийлари, ҳуқуқий ва қонуний манфаатларини химоя қилиш, хавф-хатари ва таваккалчилигини сугурта қилиш ва бошқалар ёритилган.

Тадбиркорлик фаолияти самарадорлигини ошириш ва уни кенг тарғиб қилиш ва ёйиш ниятида давлат ахборот, маслаҳат, илмий тадқиқот марказлари, инновацион фондлар ва бошқа ташкилотлар тузиб, иқтисодиётнинг ушбу соҳасига ёрдам беради.

Тадбиркорлик фаолиятини қуллаб-қувватлаш қуйидаги асосий масалаларни ечиш йўли билан амалга оширилиши керак:

- кичик бизнес субъектларини бозорга тускинликсиз киришига шароит яратиш;
- иқтисодда хусусий секторнинг усишига шароит яратиш;
- тадбиркорликни Давлатнинг муҳим ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий муаммоларини ечишга жалб қилиш.

Давлат бошқарув муассасаларида тадбиркорликни қуллаб-қувватлаш мақсадида махсус таркибий бўлинмалар бунёд этилган.

Тадбиркорликнинг жавобгарлик чегараси амалдаги қонунчилик, таъсис ҳужжатлари ёки мулк эгаси билан тузилган шартнома билан билгиланади.

Тадбиркорлик фаолиятини тухтатиш мулк эгасининг ёки суд қарори билан ҳал қилинади.

Уз фаолиятини шахсий мулк асосида олиб бораётган тадбиркор оламдан утса (казо қилса) унда унинг ҳуқуқий ва мажбуриятлари унинг меросхурларига утади. Юридик шахс ташкил этилиши билан олиб борилаётган тадбиркорлик фаолияти амалдаги қонун ҳужжатлари, шу жумладан корхоналар тўғрисидаги қонун асосида тухтатилади.

Кичик бизнеснинг аҳоли ва тараккиётини давлат томонидан назорат қилишда қуйидаги усуллар қулланилади: фискал, монетар ва бевосита аралашув.

Назорат саволлари:

1. Тадбиркорликни давлат томонидан кафолатланиши деганда нимани тушунасиш?
2. Тадбиркорликни ривожлантириш учун давлат томонидан қурилаётган чора-тадбирлар тўғрисида нималарни биласиз?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Аҳолини иш билан таъминлашда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг аҳамияти.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

Мешнатни ташкил этишнинг зарурлиги объектив равишда мавжуд былган ва доимий равишда ривожланиб боровчи категориялар: мешнат та=симоти ва кооперацияси билан бо\ли=дир.

Мешнат та=симотининг чегаралари мушжим ашчамиятга эга былиб, уларнинг бузилиши, одатда, мешнат унумдорлигининг, мащсулот таннархи ва шу кабиларнинг ызгаришига олиб келади.

Мешнат та=симоти ва кооперациясининг шар =андай шаклларида ходим самарали ишлашининг зарур шарти иш ыринларини ташкил этиш ва уларга хизмат кырастишдан иборат. Шунн щисобга олиш зарурки, кишиларнинг щеч =андай биргаликдаги мешнатини уларнинг =ыйилган ма=садга эришиш йылидаги мешнат амаллари ва саъй-щаракатларини бирлаштирмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас.

Мешнатни нормаллаштириш мешнатни ташкил этиш жараёнига бевосита таъсир кырсатади.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

- 1.Қосимова М.С. , Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи" , 2003. 82-104 б.
- 2./уломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент.,ТошДАУ , 1998. 170, 235-265 б.
- 3.Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
- 4.Перегудов В ва бошқалар. Махсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

3–мавзу: Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти

Фанни ўқитиш технологияси:

“Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларни кичик корхона ташкил этиш асослари билан таништириш.</p> <p>1.2. Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Инсон фаолиятида мақсадли меҳнат аҳамиятига тавсиф бериш қоидаларини ажрата олади.</p> <p>1.2.2. Меҳнат тақсимотини ва кооперациясини билади.</p> <p>1.3. Асосий тушунчалар: тавсиф бериш қоидалари, морфологик тавсиф, иқтисодий атамалар.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: тақдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p>	Ўқитувчи, 10 минут

	1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроректор.	
2	Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи: 2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади. 2.2. Саволлар тарқатилади. 2.3. Талабалардан иқтисой ва социологик тавсифлаш қоидалари қандай фарқланади – деб савол берилади ?	Ўқитувчи, 10 минут
3	Гуруҳда ишлаш босқичи: 3.1. Кичик бизнесга тавсиф бериш қоидалари тавсиф бериш қоидалари таҳлил қилинади. 3.2. Кичик бизнесни белгиловчи мезонларга тавсиф берилади.	Ўқитувчи – талаба, 50 минут
4	Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар: 4.1. Кичик бизнесни ташкил этишга тавсиф бериш қоидаларини такрорланади. 4.2. Меҳнат тавсифланганда нималарга эътибор бериш кераклиги таҳлил қилинади. 4.3. Ижтимоий муҳит омилларига нисбатан қандай гуруҳларга ажратилади – деган саволга жавоб топилади? 4.4. Талабалар иши баҳоланади.	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи: 5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Кичик бизнеснинг моҳияти, кичик корхоналарни ташкил этиш асослари . Кичик бизнесни белгиловчи мезонлар.
2. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: хусусий тадбиркорлик, якка тартибдаги тадбиркорлик, хусусий корхоналар, акционер жамиятлар, холдинг компаниялар, оффшор компаниялар, корпорациялар, дехкон-фермер хужаликлар.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

1. Бозор шароитида мустақил иш юритиш учун ишлаб чиқаришни ташкил этиш йўналишини белгилаш ўта муҳимдир. Сизнинг муносабатингиз қандай?
2. Иқтисодий либераллашуви билан ривожланаётган мамлакатларда қўлаб оффшор компаниялар ташкил этилмоқда. Бу фикрни сиз қандай изоҳлайсиз?

1-савол буйича дарс мақсади: Талабаларда тадбиркорликнинг асосий шакллари ҳақида тушунча ҳосил қилдириш.

Идентив ўқув мақсадлари :

- 1.Якка тартибдаги тадбиркорликни изоҳлай олади.
- 2.Хусусий тадбиркорлик тўғрисида маълумот бера олади.

1-саволнинг баёни :

Якка тартибдаги фаолиятни амалга ошириш деганда, мулкчилик субъектининг узи мустақил тарзда иқтисодий фаолиятнинг у ёки бу тури буйича тадбиркорлик билан шуғулланиши тушунилади.Бу шаклда тадбиркорликни амалга оширишда субъект сифатида фақат фуқаролар катнашади. Фуқароларнинг якка тартибдаги меҳнатига асосланган тадбиркорлик шакли ҳам энг куп кулланишлиги учун уларга ҳар томонлама ёрдам курсатиш айниқса муҳимдир.

Хусусий тадбиркорлик-бу амалдаги қонунлар доирасидаги ташаббусли хужалик фаолияти бўлиб, бу фаолиятни фуқаролар шахсий даромад олиш мақсадида таваккал қилиб мулкий жавобгарлигини уз зиммасига олиб ишлатиш учун одам ёллаб амалга оширади.

Хусусий тадбиркорликнинг ўзининг афзалликлари ва камчиликларига эга.

Бир гуруҳ фуқаролар томонидан амалга ошириладиган жамоа тадбиркорлигининг узига хос хусусияти шундан иборатки, улар узларига маъқул бўлган мулкчилик шаклларида жамоаларга бирлашадилар. Жамоаларга бирлашган фуқаролар жамоа корхоналарини ташкил қилиш орқали тадбиркорлик фаолиятни амалга оширадилар.

Жамоа тадбиркорлигининг афзаллик томони, унга бирлашган фуқаролар фаолиятининг асоси фақат бир мақсадга қаратилган бўлиб, фойда олишни жамоа асосида ташкил қилишдан иборатдир.

Кишлоқ хужалигидаги тадбиркорлик шакли бўлиб тадбиркорлигига асосланиши мумкин.

Қушма корхоналар-бу икки ва ундан ортиқ юридик шахс, яъни, корхоналар мулкчини қушиш йули билан ташкил қилинадиган корхоналардир.

Жамоа корхонаси-бу шундай хужалик шаклики, унда барча мулк ва олинадиган фойда унинг меҳнат жамоасига тегишли бўлади.

Назорат саволлари:

- 1.Якка тартибдаги фаолият деганда нималар тушунилади?
- 2.Хусусий тадбиркорлик фаолияти қандай ташкил этилади?
- 3.Хусусий тадбиркорликни афзалликлари ва камчиликларини курсатиб беринг.
4. Жамоа тадбиркорлигини моҳиятини тушунтириб беринг.

2-савол буйича дарс мақсади: Талабаларда маъсулияти чекланган ва чекланмаган жамиятлар тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари :

- 1.Маъсулияти чекланган жамиятлар моҳиятини тушунтириб беради.
- 2.Маъсулияти чекланмаган жамиятлар фаолияти тўғрисида маълумот беради.

2-саволнинг баёни :

Хиссадорлик жамияти-бу жисмоний шахслар капиталларининг бирлашуви бўлиб, у акциялар чиқариши йули билан бунёд этилади. Акциялар фонд биржаларида муомалада бўлади-бир шахсдан иккинчисига эркин утади ва акциядор учун унинг шахсий хиссаси хақидаги хужжат хисобланади.

У очик ва епик бўлиши мумкин.

- ◆ Агар унинг акциялари очик ёки обуна бўлиш йули билан сотилса, кимматли когозлар бозорида қонундан ташқари ҳеч ким томонидан чекланмай эркин савдо-сотик килинса-очик Хиссадорлик жамияти дейилади.
- ◆ Агар унинг акцияларининг кимматли когозлар бозорида муомалада бўлиши маън этилган ёки чекланган бўлса ва у, факат, номланган(эгаси ёзилган) акциялар чиқарса-ёпик Хиссадорлик жамияти дейилади.

Хиссадорлик жамияти маъсулияти чекланган ва қушимча жавобгарликка эга бўлган жамиятлар деб, хужалик фаолиятини амалга ошириш ниятида юридик шахслар ва фуқароларнинг мулкларини бирлаштириш натижасида ташкил килинган юридик шахслар тан олинади.

Корпорациялар-бу умумий касбий ёки табақавий манфаатлари асосида бирлашган шахслар жамияти уюшмаси ёки гуруҳидир.

Холдинг - бу мулк эгалари томонидан бир қанча мустақил хиссадорлик жамиятлари фаолиятини назорат килиш мақсадида бунёд этилган жамиятдир. Холдинг компаниялари икки хил бўлиши мумкин:

1.Молиявий холдинг. У асосан назорат бошқарув вазифасини бажаради.

2.Аралаш холдинг-турли хил хужалик фолияти ва савдо сотик билан шуғулланади.

Офшшор компаниялари- бу имтиёзли солиқ тулаш ҳудудида бунёд этилган корхона бўлиб, у рўйхатга олинган жойда барқарор турмайдиган шахсларга тегишлидир.

Назорат саволлари:

1. Хиссадорлик жамияти нима ?
2. Фирмаларнинг қандай турлари мавжуд ?
- 3."Корпорация" тушунчасини мохиятни айтиб беринг.
- 4.Холдинг компаниялари қандай тузилади?
- 5.Маъсулияти чекланган жамиятни маъсулити чекланмаган жамиятдан фарқи нимада?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиишни йўналишлари.
- 2.Касаначиликни ривожлантириш.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

- Бир гуруҳ фуқаролар томонидан амалга ошириладиган жамоа тадбиркорлигининг узига хос хусусияти шундан иборатки, улар узларига маъқул бўлган мулкчилик шаклларида жамоаларга бирлашадилар.

- Жамоаларга бирлашган фукарлар жамоа корхоналарини ташкил қилиш орқали тадбиркорлик фаолиятни амалга оширадilar.
- Жамоа тадбиркорлигининг афзаллик томони, унга бирлашган фукарлар фаолиятининг асоси фақат бир мақсадга қаратилган бўлиб, фойда олишни жамоа асосида ташкил қилишдан иборатдир.
- Кишлоқ хужалигидаги тадбиркорлик шакли бўлиб тадбиркорлигига асосланиши мумкин.
- Қушма корхоналар-бу икки ва ундан ортиқ юридик шахс, яъни, корхоналар мулкани қушиш йули билан ташкил қилинадиган корхоналардир.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Қосимова М.С. , Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи" , 2003. 82-104 б.
2. /уломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ , 1998. 170, 235-265 б.
3. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
4. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

4-мавзу: Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар

Фанни ўқитиш технологияси:

«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар» мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	Машғулотга тайёргарлик босқичи: 1.7. Дарс мақсади: Талабаларни кичик корхона ташкил этиш асослари билан таништириш. 1.8. Идентив мақсадлар: 1.8.1. Инсон фаолиятида мақсадли меҳнат аҳамиятига тавсиф бериш қоидаларини ажрата олади. 1.8.2. Меҳнат тақсимотини ва кооперациясини билади. 1.9. Асосий тушунчалар: тавсиф бериш қоидалари, морфологик тавсиф, иқтисодий атамалар. 1.10. Дарс шакли: маъруза. 1.11. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: тақдимот, мунозара, ақлий хужум, баҳс. 1.12. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроректор.	Ўқитувчи, 10 минут
2	Ўқув машғулотни ташкил қилиш босқичи:	Ўқитувчи,

	<p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Саволлар тарқатилади.</p> <p>2.3. Талабалардан иқтисой ва социологик тавсифлаш қоидалари қандай фарқланади – деб савол берилади ?</p>	10 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.3. Кичик бизнесга тавсиф бериш қоидалари тавсиф бериш қоидалари таҳлил қилинади.</p> <p>3.4. Кичик бизнесни белгиловчи мезонларга тавсиф берилади.</p>	Ўқитувчи – талаба, 50 минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар:</p> <p>4.5. Кичик бизнесни ташкил этишга тавсиф бериш қоидаларини такрорланади.</p> <p>4.6. Мехнат тавсифланганда нималарга эътибор бериш кераклиги таҳлил қилинади.</p> <p>4.7. Ижтимоий муҳит омилларига нисбатан қандай гуруҳларга ажратилади – деган саволга жавоб топилади?</p> <p>4.8. Талабалар иши баҳоланади.</p>	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи:</p> <p>5.3. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади.</p> <p>5.4. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади</p>	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Молиявий ресурслар ва молиявий капиталнинг моҳияти ва тузилиши.

2. Капитал инвестицияси ва унинг турлари.

Кичик бизнесни кредит билан таъминлаш шакллари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборлар: Молиявий ресурслар, молиявий капитал, айланма фондлар, актив фондлар, номоддий активлар, савдо кредити, капитал инвестицияси, даромадларни дисконтлаштириш.

Мавзуга оид муаммолар:

1.Кредит муносабатларида давлат фақат қарздор вазифасини ўтамай, қарз берувчи ролини ҳам бажаради.Бунга сизнинг фикрингиз қандай?

2.Тижорат кредитига бўлган зарурат капитални ишлатиш ва муомала вақтини бири-бирига тўғри келмаслиги натижасида келиб чиқади.Бу фикрни сиз қандай изоҳлайсиз?

3.Бизнесда келажакда олинадиган умумий пул қийматининг ҳозирги пул қийматига нисбатан аниқлаш муҳимдир.Сиз бу фикрни қандай изоҳлайсиз?

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда молиявий ресурслар ва молиявий капиталнинг тузилиши ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Молиявий ресурслар ва молиявий капиталнинг моҳияти ва тузилишини очиб бера олади.

1.2. Кичик бизнеснинг молиявий ресурс манбаларини фарқлай олади.

1- савол баёни:

Бизнеснинг асосини, шунингдек, унинг кичик қурилишларини молиявий сармоялар ва молиявий захиралар ташкил этади. Хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий захираларини унинг ихтиёрида бўлган пул воситалари ташкил қилади. Улар хўжалик фаолиятини турли тармоқларига юборилади: воситачи ва молиявий

хизматлар, савдо-сотик хизматлари, инвестиция ва инновация лойихалари. Нақд пулнинг етишмовчилиги кичик бизнес истикболини унинг молиявий эпчиллигини пасайтиради ва синишига олиб келади, чунки етарли миқдорда нақд пулнинг бўлмаслиги банкларнинг қарз бермаслигига олиб келади, хўжалик фаолиятини ривожлантириш учун ишлатиладиган молиявий захиралар (хом-ашё сотиб олиш, яримтайёр махсулот, меҳнат ускуналари, ишчи кучи), пул қуринишидаги сармоядир. Шундай қилиб, молиявий менежментда тавсифланиши бўйича сармоя – бу молиявий захиранинг бир қисмидир. Йилига сармоя қанча қуп айланса, инвестор йиллик даромади шунча қуп бўлади.

Молиявий захиралар сармоясини тўзилишига, шунингдек асосий фондлар, айланма фондлар, муомала фондларига қуйилган пул маблағлари қиради. Номоддий активлар-ҳисоб-китоб тоифаси номоддий воситаларига физик хусусиятларига эга бўлмаган аммо корхона активига қушилган ва одатда унинг фойдалиниш муддати даврида амортизация туловларини талаб қилади. Уларга қуйидагилар қиради: патентлар, лицензиялар, ноу-хау авторлик ҳуқуқлари ва бошқа интеллектуал мулк, шахсий мулкчиликка ва ердан, фойдали қазилмалардан ва савдо марказларидан, ЭХМ программавий таъминотидан ва бошқалардан ўзок давр фойдаланиш. Уларнинг бир қисми ўзининг дастлабки нархини йукотади ва вақт ўтиши мобайнида фодй келтиради.

Пул ресурсларининг 4та тоифаси мавжуд:

1. Савдо кредити.
2. Қиска муддатли кредит.
3. Ўзок муддатли кредит.
4. Акционерлик капиталда инвесторнинг қатнашиши. Бу қаби ресурслар қайтарилмайди. Сиз воситаларни оласиз ва фойдани бир қисмини инвесторга берасиз.

Молиявий таъминлашнинг имконли манбалри қуйидагилардир:

Тижорат банклари, Молиявий компаниялар, Инвестицион компаниялар, Инвестицион фондлар, Кредит идоралари, Харидорлар, Махсулот берувчилар, Дуст ва танишлар.

Инвестицион фондлар ҳиссадорлик юқори узиш потенциалига эга.

Капитални жалб қилишнинг бошқа имкониятлари ҳам бор. Масалан, ихторчи инвесторлар гуруҳидан молия олиш мумкин. Бунинг учун агар иши юришмай қолганда, ўзининг ишлаб чиққан технологиясини уларга топшириши керак. Хорижий молиялар манбалари мавжуд. Масалан, хорижий фирмалар, улар бошқа давлатларга инвестиция қилиш имкониятларини фаол урганмоқдалар.

Назорат саволлари:

1. Сармоя нима?
2. Асосий фондларни айтиб беринг.
3. Айланма фондларни санаб беринг.
4. Номоддий активлар нима ?
5. Пул ресурсларини санаб беринг.
6. Пул маблағларини қаердан олиш мумкин?

2-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда капитал инвестицияси ва уларнинг турлари хақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Инвестициянинг мохияти ва тузилишини очиқ бера олади.
2. Даромадларни дисконтлаштириш йулларини кўрсата олади.

2- савол баёни:

Кичик бизнеснинг ишбилармонлик тизимлари томонидан молия ресурслари кундалик харажатларини ва инвестицияни молия билан таъминлашда ишлатилади.

Инвестиция – бу молиявий ресурсларни турли фаолият, асосан ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун узок муддатли капитал киритиш таклифи бевосита корхонани кушимча фойда олиши ёки корхона компания ишига таъсир курсатиш ниятида кимматбаҳо коғозларни сотиб олишда ишлатилади. Инвестициялар молиявий, хақикий, аклий бўлиши мумкин. Бундан ташқари, инвестициялар таваккалли, тугри, портфелли, аннуитет турларга бўлинади ва шу жихатдан фаркланади.

Венчурли (таваккаллик) капитал – бу таваккалчилик капитал киритишни белгилаш учун ишлатилади, у ўзини янги акциялар чиқарувчи инвестиция шаклида курсатади. Бўлар янги акциялар чиқарувчи инвестиция шаклида ўзини курсатади.

Тугри инвестициялар – бу хўжалик юритувчи субъектини Низом капиталига киритилган маблаг и ёки янгидан бунёд этилаётган корхона учун фойда куриш мақсадида ва ушбу ишбилармонлик тизими бошқарувини бошқаришда катнашиш ҳуқуқини кулга киритиш учун ишлатилади.

Режа билан сугурта рентасини капитал маблаг билан кимматбаҳо коғоз сотиб олишга сарфлаганда хосил бўлади. Бу ерда сугўрта килинган шахс хар йилги белгиланган фойдани, ҳамда кимматбаҳо коғоздан келган фойдани олади. Кичик бизнесда инвестицияни юридик ва жисмоний шахслар, таваккалчилик даражасига нисбатан инвесторларга, янги бизнес ташкилотчиларга, олиб сотарларга бўлиниб, амалга оширилади.

Инвестор – бу қарор қабул қилувчи ва ўзининг шахсий, қарзга олинган маблағларини ва бошқа жалб қилинган мулк ий ва маданий бойликларини инвестицион лойихага киритувчи жисмоний ва юридик шахсдир.

Дисконтлаштириш – бу хар хил йиллардаги иктисодий кўрсаткичларини вақт бўйича солиштириш турига келтиришдир. Ушбу операция шунга асосланганки, хар қандай келажакда олинадиган пул маблаг и айланишга киритилиб, фойда келтиришга мажбур қилинса, унда 3 йилдан сунг пул миқдори факатгина сакланиб қолмасдан, қупайиши ҳам мумкин. Инвестициялардан келадиган даромадни дисконтлаштириш – бу келажакда олинадиган пул маблағларини хозирги пул қийматиға нисбатан аниқлашдир.

Назорат саволлари:

1. Инвестиция нима ?
2. Венчур капиталиға таъриф беринг.
3. Дисконтлаштириш деганда нимани тушунаси?
4. Тижорат кредитини тавсифлаб беринг.
5. Банк кредитини тушунтириб беринг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

- Кичик бизнесни ишбилармонлик таркибларини билан таъминлаш – бўларга молиявий пул ёки товар шаклидаги воситаларни маълум муддатга хўжалик фаолиятини амалга ошириш учун беришдир. Кредит билан таъминлашнинг куйидаги турлари мавжуд:
- хўжалик юритувчи субъектларига пул ссудалари ёки товарни капитал урнида тугридан-тугри бериш шакллари мавжуд.

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Кичик бизнес ва тадбиркорликни кредит билан таъминлаш шакллари.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўз келажагимизни ўз кўлимиз билан қурмоқдамиз. Т.7, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги» қонунига шарҳлар. –Т.: Шарқ, 2000.
3. Қосимова М.С., Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.
4. /уломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ, 1998. 170, 235-265 б.
5. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
6. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

1-МОДУЛ БЎЙИЧА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРИНИ БАЖАРИШ ЮЗАСИДАН КЎРСАТМАЛАР

1.1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти.

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти ҳақида тушунчалар шосил =илдириш.

Индентив ы=ув ма=садлари:

1.1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини айтиб бера олади.

1.2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини тушинтириб бера олади.

1.3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишларини тушунтириб бера олади.

Керакли жишозлар: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўз.Р.нинг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги =онуни, Ўзбекистон Республикаси Мещнат кодекси, тариф сеткаси, мещнат нормалари, Сирдарё вилоят мещнат былимининг статистик маълумотлари.

Ишни бажариш тартиби:

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини категория сифатида эканлигини ырганиш.

2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини таълил =илиш.

3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишлари ани=лаш.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Т.7, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999.

2. Ўзбекистон Республикасининг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги» қонунига шарҳлар. –Т.: Шарқ, 2000.

3. Қосимова М.С., Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.

4. Ғуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ, 1998. 170, 235-265 б.

5. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.

6. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

1.2. Тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари ҳақида тушунчалар шосил =илдириш.

Индентив ы=ув ма=садлари:

1.1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини айтиб бера олади.

1.2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини тушинтириб бера олади.

1.3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишларини тушунтириб бера олади.

Керакли жишозлар: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўз.Р.нинг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги =онуни, Ўзбекистон Республикаси Мещнат кодекси, тариф сеткаси, мещнат нормалари, Сирдарё вилоят мещнат былимининг статистик маълумотлари.

Ишни бажариш тартиби:

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини категория сифатида эканлигини ырганиш.

2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини таълил =илиш.

3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишлари ани=лаш.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Т.7, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999.

2. Ўзбекистон Республикасининг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги» қонунига шарҳлар. –Т.: Шарқ, 2000.
3. Қосимова М.С., Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.
4. Фуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ, 1998. 170, 235-265 б.
5. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
6. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

1.3. Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти.

Амалий машғулоти олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти ҳақида тушунчалар шосил =илдириш.

Индентив ы=ув ма=садлари:

1.1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини айтиб бера олади.

1.2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини тушинтириб бера олади.

1.3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишларини тушунтириб бера олади.

Керакли жищозлар: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўз.Р.нинг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги =онуни, Ўзбекистон Республикаси Меънат кодекси, тариф сеткаси, меънат нормалари, Сирдарё вилоят меънат билимининг статистик маълумотлари.

Ишни бажариш тартиби:

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини категория сифатида эканлигини ырганиш.

2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини тащлил =илиш.

3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишлари ани=лаш.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Т.7, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисидаги» қонунига шарҳлар. –Т.: Шарқ, 2000.
3. Қосимова М.С., Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.
4. Фуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ, 1998. 170, 235-265 б.
5. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.
6. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

1.4. Кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ташкилэтиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар

Амалий машғулоти олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти ҳақида тушунчалар шосил =илдириш.

Индентив ы=ув ма=садлари:

1.1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини айтиб бера олади.

1.2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини тушинтириб бера олади.

1.3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишларини тушунтириб бера олади.

Керакли жишозлар: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўз.Р.нинг «Ашолини иш билан таъминлаш тўрисида»ги =онунини, Ўзбекистон Республикаси Мещнат кодекси, тариф сеткаси, мещнат нормалари, Сирдарё вилоят мещнат билимининг статистик маълумотлари.

Ишни бажариш тартиби:

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини категория сифатида эканлигини ырганиш.

2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини ташлил =илиш.

3. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўналишлари ани=лаш.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Т.7, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999.

2. Ўзбекистон Республикасининг «Ашолини иш билан таъминлаш тўрисидаги» қонунига шарҳлар. –Т.: Шарқ, 2000.

3. Қосимова М.С., Ходиев Б.Ю. Кичик бизнесни бошқариш. Тошкент, "Ўқитувчи", 2003. 82-104 б.

4. Фуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. Тошкент., ТошДАУ, 1998. 170, 235-265 б.

5. Солиев А., Усмонов А., «Маркетинг» Т. Молия, 1997й. 5-21б.

6. Перегудов В ва бошқалар. Маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигини бошқариш. Т. «Ўқитувчи», 2002, 5-26 б.

1-МОДУЛ БЎЙИЧА ЎЗ-ЎЗИНИ ТЕКШИРИШ УЧУН НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

Тўри-нотўри

1. Мещнат ресурслари мамлакат ашолисининг ыз психофизиологик ва а=лий сифатлари билан моддий неъматлар ишлаб чи=аришга ёки хизматлар кырсаатишга =одир былган =исмидан иборатдир.

2. Маънавий ривожланиш даражаси деганда умумтаълим ва касбий билимлар ҳамда кыникмалар, шахсий хусусиятлар тушунилади

3. Шундай =илиб, инсоннинг ёши ызига хос мезон былиб, мавжуд ащоли орасида мешнатга яро=ли мешнат ресурсларини ажратиб олиш имкони юзага келади.

4. Тарихдан мешнатга лаё=атли ёш чегаралари ижтимоий ва и=тисодий саналарга (даврларга) кыра ызгариб турган. Шозирги ва=тда «мешнатга лаё=атли ёш»нинг пастки чегараси 17 ёш, ю=ори чегараси эркаклар учун 56 ёш ва аёллар учун 55 ёш щисобланади

5. Мешнат ресурсларининг аксарият кыпчилик =исмини мешнатга лаё=атли ёшдаги мешнатга =обилиятли ащоли ташкил этади

Тестларни ечинг:

1. Тадбиркорлик фаолиятининг шакллари кайси жавобда тугри курсатилган?
  - A. хусусий,жамоа, аралаш, шартномавий;
  - B. тижорат, ишлаб чикариш, инновацион;
  - C. молиявий, воситачилик;
  - D. а ва в жавоблар тугри.
2. Узбекистонда венчур хизмати ривожланишига 1-уринда мавжуд булган имкониятлар кайсилар?
  - A. интеллектуал мулк бозори мавжудлиги ;
  - B. кимматбахо когозлар бозори мавжудлиги;
  - C. бизнес билан шугулланувчилар уртасидаги ракобат кучлилиги;
  - D. А ва С жавоблар тугри.
3. Венчур фирмалар нима?
  - A. олдиндан келишилган холда махсулотни харидорга тез етказиб бериш имконига эга фирмалар;
  - B. факат улгуржи савдо билан шугулланувчи фирмалар;
  - C. Янги технологияларни жорий килувчи илмий-техника фирмалари;
  - D. А ва В жавоблар тугри.
4. «Тадбиркорлик фаолият булмасдан, балки янги иктисодий имкониятларни излаб топиш, хатти-харакатларни таъминлашдир.»
  - A. Ж.Б.Кларк;
  - B. Ж.Б.Сей;
  - C. Й.Шумпетер;
  - D. Ф.Хайн.
5. Тадбиркорликни ривожлантиришнинг асосий максади нима?
  - A. У мамлакат иктисодий ушининг кушимча манбаидир;
  - B. Бандлик ва ижтимоий муаммоларни хал этади;
  - C. Миллий бойлик усиши ва миллат фаровонлиги учун хизмат килади;
  - D. Хамма жавоблар тугри.
6. Тадбиркорликни тармок йуналишлари буйича кандай ажратилади?
  - A. ишлаб чикариш, хизмат курсатиш, молиялаштиришга асосланган;

- В. саноат, агросаноат, курилиш;
- С. кишлок хужалиги, инновацион;
- Д. Б ва В жавоблар тугри.

7. Ёзининг аслий ва жисмоний мецнати билан ижтимоий ишлаб чиаришда иштирок этадиган мецнатга обилиятли кишилар тыпламига нимага айтилади.

- а) инсон ресурслари
- б) мецнат ресурслари
- в) мецнат потенциали
- г) мецнатга лаатли кишилар
- д) мецнат ногиронлари

8. Ёш чегараси эркаклар учун:

- а) 60
- б) 59
- в) 65
- г) 54
- д) 64

9. Ёш чегараси аёллар учун:

- а) 60
- б) 59
- в) 65
- г) 54
- д) 64

10. Фуаролик жищатдан итисодий фаол ащоли таркибига киради:

- а) ишчилар, хизматчилар, менеджерлар, ишлайдиган пенсионерлар, щарбий хизматчилар
- б) ишчилар, хизматчилар, менеджерлар, ишлайдиган ысмирлар, щарбий хизматчилар
- в) ишчилар, хизматчилар, ишлайдиган ысмирлар ва пенсионерлар, щарбий хизматчилар
- г) ишчилар, хизматчилар, менеджерлар, ишлайдиган ысмирлар

11. Мецнатга лаатли ёшдаги ащоли – бу:

- а) 16-60 ёшдаги эркаклар
- б) 16-55 ёшдаги аёллар
- в) 16-60 ёшдаги эркаклар, 16-55 ёшдаги аёллар
- г) 16 ёшдан юори былган эркак ва аёллар
- д) 16 ёшгача былган ишловчи ысмирлар, 16-60 ёшдаги эркаклар, 16-55 ёшдаги аёллар ва ундан юори былган ишловчи пенсионерлар

12. Мецнат илишга лаатли ащоли - мецнат илиш ёшидаги ишламайдиган I ва II гурыщ ногиронлари - ишламайдиган имтиёзли пенсионерлар = ишловчи ысмирлар = ишловчи пенсионерлар. Ушбу формула асосида щисобланади:

- а) мецнат потенциали
- б) мецнат ресурслари

- в) мешнатга =обилятли ащоли
- г) мамлакат ащоли сони
- д) фу=аролик жищатидан и=тисодий фаол ащоли

13. Ю=ори сифатли пировард натижага мешнат сарфини камайтириш – бу:

- а) мешнат самарадорлиги
- б) ишлаб чи=ариш самарадорлиги
- в) рентабеллилик
- г) асосий воситалардан фойдаланиш самарадорлиги
- д) материаллардан фойдаланиш самарадорлиги

14. И=тисодий конъюнктура таъсири:

- а) иш кучига былган талабни оширади ёки камаяди
- б) мешнат сощаси кенгаяди ёки тораяди
- в) мешнат ресурсларининг ишлаши учун имкониятлар кыпро= ёки озро= былади
- г) ишсизликлар сонини камайтиради ёки купайтиради
- д) барча жавоблар ты\ри

15. Мешнатни татби= =илиш самарадорлиги быйича минта=алар ыртасидаги фар==а сабаб шуки, турли щудудларда:

- а) технология даражаси турлича
- б) мешнатни ташкил этиш даражаси турлича
- в) этник хусусиятлари турлича
- г) тарихий хусусиятлари турлича
- д) барча саволлар ты\ри

16. Мешнат ресурсларига берилган =уйидаги таърифни ты\ри деб щисоблайсизми?

«Мешнат ресурслари деб, ызининг а=лий ва жисмоний мешнати билан ижтимоий ишлаб чи=аришда иштирок этадиган мешнатга =обилятли кишилар тыпламига айтилади».

«Ща» ёки «Йы=» деб белгиланг.

«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» КУРСИ БЎЙИЧА МУСТАҚИЛ ИШ ТОПШИРИҚЛАРИ

1. Тадбиркорликнинг шаклланиши ва ривожланиш тарихи.
2. Тадбиркорлик фаолияти моҳияти, уни ривожлантириш учун шарт-шароитлар.
3. Тадбиркорликнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши.
4. Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш зарурияти.
5. Лицензия бериш соҳасида давлат сиёсати.
6. Мулк шаклларининг турлари ва шакллари.
7. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш жараёни.
8. Корхона-тадбиркорликнинг ташкилий қўриниши.
9. Кичик корхонанинг ташкилий-хуқууийасослари.
10. Маркетинг –тадбиркорлик тизимида.

11. Маркетингнинг моҳияти ва уни тадбиркорлик фаолиятида тутган ўрни.
12. Тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш.
13. Бизнес режа уни ишлаб чиқиш.
14. Тадбиркорлик фаолиятини режалаштириш, уни босқичлари ва турлари.
15. Давлат солиқ сиёсати ва уни тадбиркорлик фаолиятига таъсири.
16. Тадбиркорликни ривожлантиришда банкларнинг роли.
17. Тадбиркорликни банк, солиқ хизмати ва аудит билан ўзаро алоқалари.
18. Тадбиркорликни бошқариш ва уни ташкил этиш.
19. Лизинг ва лизинг операциялари.
20. Тадбиркорлик фаолиятини молиялаштириш.

РЕФЕРАТНИ ТАЙЁРЛАШДА ФОЙДАЛАНИШГА ТАВСИЯ ҚИЛИНГАН АДАБИЁТЛАР

1. Каримиов И.А. «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» ўқув қўлланма.-Т.: Иқтисодиёт, 2009.-120б.
2. Алимардонов М.И., Омонов А. Солиқларни прогноз қилиш. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2007.
3. Алимардонов М.И., Худойкулов С.К. Даромаддан олинадиган солиқлар. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2002
4. Богатая И., Королёва И., Кузнецова Л. Как минимизировать ваши налоги.- М.;Финикс, 2006.
5. Жураев А, Тошматов Ш, Абдурахмонов О. Солиқлар ва солиққа тортиш.- Т.;2009.
6. Ёулдошев А. Солиқ ва солиққа тортиш.-Т.; 2007й

Интернет сайтлари

1. arw.dcn-asu.ru налога
2. www.kutp.gubkin.ru Экономика и социология труда
3. www.ecsocman.edu.ru
4. www.bolero.ru/ Экономика и социология труда
5. www.book.vsem.ru Экономика и социология труда.
6. www.snicke.nm.ru Экономика и социология труда.
7. www.pskov.engesc.ru/ экономика и социология труда

«КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК» ФАНИДА ЕЧИМИНИ КУТАЁТГАН ИЛМИЙ МУАММОЛАР:

1. Ўзбекистонда ишсизлик муаммосини оқилона хал қилиш йўллари ни излаш.
2. Минтақаларда ишсизлик турлари ва уларни бартараф этиш йўналишлари.
3. Аҳоли даромадларини самарали шакллантириш муаммолари.
4. Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тизими.
5. Корхонада меҳнатга муносабат ва низоларни хал қилиш йўналишлари.
6. Ходимлар ўртасидаги низолар ва уларни хал қилиш.

7. Аҳоли турмуш даражаси ва аҳоли даромадлари.

8. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик орқали бандликни таъминлашга эришиш.

ИНФОРМАЦИОН – УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТ АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР:

1. Каримиов И.А. «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йўллари ва чоралари» ўқув қўлланма.-Т.: Иқтисодиёт, 2009.-120б.
2. Алимардонов М.И., Омонов А. Солиқларни прогноз қилиш. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2007.
3. Алимардонов М.И., Худойкулов С.К. Даромаддан олинадиган солиқлар. Ўқув қўлланма,-Т.: ТМИ,2002
4. Богатая И., Королёва И., Кузнецова Л. Как минимизировать ваши налоги.- М.;Финикс, 2006.
5. Жураев А, Тошматов Ш, Абдурахмонов О. Солиқлар ва солиққа тортиш.- Т.;2009.
6. Йулдошев А. Солиқ ва солиққа тортиш.-Т.; 2007й

ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР:

7. Адамчук В.В. Экономика и социология труда: Учебник для вузов Москва : Юнити , 2001.
8. Барбарова Е.Л. Экономика и социология труда –М.: 2005.
9. Варанский Г.Б. Экономика и социология труда. Учебное пособие. Выборг: ИНЖЭКОН Press , 2001.
10. Холмуродов С.Э., Шоюсупова Н.Т. “Иқтисодий социология”(ы=ув.=ыл) – Т.: 2004.
11. A.Kunze, C.Dustmann Male 2001.-Female Wage Growth, Occupational Segregation, and Technological Change / 15th Annual Conference of the European Society for Population Economics, Афины, 2001.

Интернет сайтлари:

12. www.bolero.ru/ Экономика и социология труда
13. www.book.vsem.ru Экономика и социология труда.
14. www.snicke.nm.ru Экономика и социология труда.
15. www.pskov.engec.ru/ экономика и социология труда

“Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик” фанига оид мақолалар эълон қилинадиган илмий журналлар рўйхати ва сайтлари:

- Бозор, пул ва кредит. Илмий-амалий ойлик журнал.<http://www.finance.uz>.
- Uzbekistan. Main economic indicators//<http://cer.uz>

ГЛОССАРИЙ

Аҳолининг табиий ўсиши (камаиши)- йил давомида туғилганлар ва йил давомида ўлганлар ўртасидаги фарқ.

Аҳоли – Ер юзида ёки унинг муайян ҳудуди, қитъа, мамлакат, туман, ышаҳарида истиқомат қилувчи одам (инсон)лар мажмуи.

Аҳоли географияси – ижтимоий–иқтисодий география соҳаси. Аҳолининг жойлашуви ва ҳудудий ташкил топиши, жамият ишлаб чиқариш ва жамият атроф-табиат билан алоқаси жараёнида аҳолининг тутган ўрнини ўрганади.

Аҳоли даромадлари – бу, аҳоли ёки унинг оила аъзолари томонидан маълум давр ичида олинган ёки ишлаб чиқарилган пул ва натурал маблағлар йиғиндисидир.

Аҳоли зичлиги – муайян ҳудудда аҳолининг жойлашув даражаси. Мамлакат аҳоли сонини шу жой майдонига (одатда 1 км²га) тақсимлаш билан ҳисобланади.

Аҳоли миграцияси – аҳолининг яшаш жойини ўзгартириши билан боғлиқ кўчиши.

Аҳоли рўйхатлари – мамлакат ёки муайян ҳудудда маълум вақт ёки даврда яшаётган аҳолининг демографик, иқтисодий ва ижтимоий маълумотларининг жараёни тўплами.

Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш – бу, биз аҳолига давлат томонидан яшаш учун барча шарт-шароитларни яратишга мақсадли йуналтирилган кафолатлар тизимидир.

Аҳолининг механик ўсиши (камаиши) - йил давомида кўчиб келганлар ва кўчиб кетганлар ўртасидаги фарқ.

Аҳолининг миллий таркиби – муайян ҳудуд ёки мамлакатда яшовчи аҳолининг миллатлар бўйича таркиби.

Бандлик – меҳнатга лаёқатли аҳолининг ижтимоий фойдали меҳнат билан машғул бўлиши; фуқароларнинг шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган ва қонунга зид келмайдиган, меҳнат даромади берадиган фаолияти.

Бандлик хизмати (аҳолини иш билан таъминлаш давлат хизмати) – мамлакат миқёсида аҳолини иш билан таъминлаш сиёсатини амалга ошириш ва фуқароларга тегишли кафолатларни таъминлаб бериш учун ташкил этилган давлат хизмати.

Давлат ижтимоий таъминоти – бу, Ўзбекистон Республикаси фуқароларини кексайганда, касаллик рўй берганда, меҳнатга лаёқатини қисман ёки бутунлай йўқотганда, боқувчисини йўқотганда, шунингдек, болали оилаларни моддий таъминлаш ва уларга хизмат кўрсатиш давлат тизимидир.

Ёлланиб ишлайдиганлар – булар корхона раҳбарияти билан меҳнат фаолияти шартлари тўғрисидаги тузилган ёзма контракт (шартнома) ёки оғзаки битим бўйича ишлайдиган шахслар бўлиб, улар ана шу фаолият учун ёлланиш вақтида келишиб олинган иш ҳақини оладилар.

Жамоа - бу биргаликда меҳнат қиладиган шахслар гуруои бўлиб унда кишилар бир-бирлари билан шундай ўзаро ҳаракат қиладиларки, ҳар ким

бошқа шахсга мурожаат қилади, айна вақтда унинг таъсирини ҳам ҳис қилади.

Ижтимоий институт – бу, одамларнинг биргаликдаги фаолиятини ташкилий тузилма тарзида ташкил этишнинг барқарор шакли ёки норматив жиҳатдан тартибга солинадиган қоидалар тизимидан иборатдир.

Иқтисодиётнинг норасмий секторида иш билан бандлар - доимий, вақтинчалик, мавсумий ишларни ёлланиб бажарадиган, ўз бизнесига эга, рўйхатга олинмаган фаолиятдан иш ҳақи, даромад топадиган шахслар.

Иқтисодий нофаол аҳоли - ишчи кучи таркибига кирмайдиган меҳнатга қобилиятли аҳоли. Унинг жумласига қуйидагилар киради:

Иқтисодий фаол аҳоли - бу аҳолининг товарлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш учун ишчи кучини таклиф этишни таъминлайдиган қисми.

Иқтисодий фаол аҳоли сони иш билан бандларни ва ишга жойлашишга муҳтож шахсларни ўз ичига олади.

Иқтисодий фаолият - бу инсон тирикчилигини таъминлаш усуллари ва воситалари мажмуидир.

Инсон капитали - инвестициялар натижасида шакланган билимлар, кўникмалар, малакалар ва сабаблар заҳирасидан иборат бўлиб, у шахснинг жисмоний. Ақлий ва психологик сифатлари ҳамда қобилиятларини акс эттиради.

Инсон капиталига инвестиция қилиш деганда, одатда малакавий қобилиятни, демакки, меҳнат унумдорлигини оширишга йўналтирилган ҳар қандай ҳаражат тушунилиб, у таълим олишга ҳаражатларни, иш қобилияти ва меҳнат унумдорлигини таъминлайдиган соғлиқни сақлашга қилинадиган ҳаражатларни ва ишчи кучини унумсиз ерлардан юқори унумли ерларга кўчиришга яъни ҳаракатчанликка қилинадиган ҳаражатларни ўз ичига олади. Инсон омили - ташкилот ва муассасаларнинг биргаликда фаолият кечириши учун бирлашган кишилардир. Таркибий жиҳатдан у шахс, ишчи гуруҳи, меҳнат жамоасидир.

Инсон ресурслари - бу зарур уқув-фаросатга, билим ва маҳоратга, ишлаш қобилияти ва малакасига эга бўлган жамият аъзолари, меҳнат аҳлидир. Бошқача айтганда инсон ресурслари ҳақиқий ва салоҳиятли ходимлардан иборат.

Инсон ресурсларидан интенсив фойдаланиш - меҳнат фаолияти самарасини оширишни билдиради ва у меҳнат унумдорлигига асосланади.

Инсон ресурсларидан экстенсив фойдаланиш - ишчилар умумий сонининг, меҳнатга лаёқатли аҳоли бандлигининг ўсиши, меҳнатга лаёқатлилик даврининг узунлиги, иш вақтининг узунлиги билан ифодаланади.

Иш – бу табиат ва инсон томонидан бирлашган кучларнинг объектив натижасидир.

Иш берувчилар – ходимни ишга олиш ҳуқуқи бўлган юридик ёки жисмоний шахслар.

Иш билан бандлар - а)пул билан тўланадиган ёки натурал холидаги ҳақ эвазига ёлланиб, шунингдек, ўз фаолияти эвазига қанча муддат ҳақ ёки даромад олишидан қатъий назар, фойда ёки оилавий даромад олиш учун

ёлланмасдан ҳафтасига камида 2 соат мобайнида иш бажарган; б) касаллиги ёки жароҳатланганлиги туфайли, беморларга қараб туриш учун; йиллик меҳнат таътили ёки дам олиш кунларида; ўз иш жойидан ташқарида таълим олганлиги учун; маъмурият ташаббуси билан таъминоти сақлаб қолинган ёки сақлаб қолинмаган ҳолда меҳнат таътилида бўлган ва бошқа шунга ўхшаш сабаблар билан вақтинча ишда бўлмаган; в) оилавий корхонада ҳақ олмасдан иш бажарган шахслар ҳисобланади.

Иш вақти – ходимнинг ижтимоий ташкил этилган меҳнатда иштироки давомийлиги меъёри; ходим бевосита ўз меҳнат вазифаларини бажариши учун лозим бўлган, қонун билан ёки қонун асосида белгиланган вақт.

Иш даври – ишлаб чиқариш вақтининг бир қисми бўлиб, иш вақтидан фойдаланиш даражасини ифодаловчи кўрсаткич.

Иш куни – сутканинг маълум қисмида ишчи, хизматчининг корхонада меҳнат қиладиган, ишлаб чиқариш фаолиятида банд бўладиган вақти.

Иш ўрни – бу ишлаб чиқариш маконининг бир қисми бўлиб, унда барча асосий ва ёрдамчи технология ускуналари, мосламалар, иш мебеллари ва махсус қурилмалар жойлашган ва улар муайян турдаги ишларни бажариш учун мўлжалланган бўлади.

Иш ҳақи – бу, ёлланма ходим даромадининг элементи, унга тегишли ишчи кучига бўлган мулкчилик ҳуқуқини иқтисодий жиҳатдан рўёбга чиқариш шаклидир. У меҳнатнинг пул шаклидаги нархи бўлиб, уни ишга ёллаганлар меҳнат қилувчиларга маълум вақт мобайнида, маълум миқдордаги ва муайян сифатли ишни бажарганликлари учун тўлайдилар.

Иш ҳақининг шакллари ва тизимлари – бу, меҳнатнинг миқдор натижалари ва сифатига (унинг мураккаблиги, интенсивлиги, шарт-шароитларига) боғлиқ равишда иш ҳақини белгилаш механизмидир.

Ишбилармонлик қобилияти - бу тадбиркорларнинг ишнинг кўзини билиши, ишлаб чиқариш, тижорат, банк иши ва бошқа фаолиятни самарали бошқара олиши, таваккалига, зарар кўриб, чув тушиб қолишдан қўрқмасдан хатарли фаолият билан шуғулланишга жазм қилиши, иқтисодий ҳатарга боришидир.

Ишга жойлаштириш – Ўзбекистон Республикасида меҳнатга яроқли аҳолини иш билан таъминлашга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий, иқтисодий тусдаги давлат тадбирлари тизими.

Ишга тиклаш – меҳнат шартномаси ғайриқонуний равишда бекор қилинган ёки ходим қонунга хилоф тарзда бошқа ишга ўтказилган ҳолларда уни аввалги ишига тиклаш.

1) Ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда таълим олаётган ўқувчилар ва талабалар, ўқув юртларининг тингловчилари ва курсантлари;

2) Ишлашни истамаётган, иш билан ихтиёрий равишда банд бўлмаган шахслар шунингдек, ишлашни истайдиган, лекин ишга жойлашиш ёки ўзини мустақил даромад билан таъминлаш учун ҳеч қандай ҳаракат қилмайдиган шахслар.

Ишсизлар – бу халқаро ташкилотларнинг берган таърифига биноан ишга эга бўлмаган, ишлашга тайёр ва иш излаётган фуқаролардир.

Ишчи кучи - бу инсоннинг жисмоний ва ақлий қобилиятлари йиғиндиси, унинг меҳнатга лаёқати бўлиб, иқтисодиётда банд бўлган меҳнат ресурсларининг фойдаланилаётган қисмидир.

Ишчи кучи сифатининг кўрсаткичи ишчи кучининг маълумот даражаси ва ишлаб чиқариш тажрибаси ҳисобланади.

Ишчи кучини такрор ишлаб чиқариш - бу инсоннинг ақлий ва жисмоний қобилиятларининг узлуксиз равишда тикланиб бориши, доимий равишда унинг билим малака савиясини кўтарилиб, янгиланиб боришидир.

Қадриятлар – бу, субъект, жамият, синф, ижтимоий гуруҳнинг ҳаёт ва ишнинг асосий ва муҳим мақсадлари тўғрисидаги, шунингдек, ана шу мақсадларга эришишнинг асосий воситалари ҳақидаги тасаввурларидир.

Кадрлар – (франц. cadre – шахсий таркиб) – 1. Корхона, муассаса, фирма, ҳиссадорлик жамиятлари ва жамоат ташкилотларида малакали ходимларнинг асосий таркиби. 2. Қуролли кучларда – ҳақиқий хизматдаги командирлар ва оддий аскарлар таркиби.

Кадрлар малакасини ошириш - уларнинг билим, кўникма ва маҳоратини ошириш сифатида ишлаб чиқариш фаолияти натижаси ҳисобланиб, бундай махсус ташкиллаштирилган ўқитиш қисқа муддат ичида белгиланган мақсадга эришиш имкониятини беради.

Кадрларни режалаштириш - бу одамларга зарур вақтда керакли миқдордаги иш ўринларини уларнинг қобилиятлари ва майллари ишлаб чиқариш талабларига мувофиқ таъминлаб бериш ҳисобланади.

Кадрларни қайта тайёрлаш - корхона ходимлари томонидан янги касбни ўзлаштиришдир.

Қизиқиш - шахснинг у ёки бу нарсага қаратилган билиш эҳтиёжининг намоён бўлиш шакли бўлиб, бу нарса ижобий ҳис-туйғу уйғотиши мумкин:

Қобилият - бу ходимда ўзига юкланган вазифаларни бажариш учун касб малакаси мавжудлиги, етарли даражадаги жисмоний куч қувват ва чидамлилик, уқувлилик, умумий маданият борлиги ва шу кабилар қиради.

Малакали кадрлар бозори - бу хусусан, ижтимоий меҳнатда иш билан банд бўлган ва банд бўлмаган малакали кадрларни талаб ва таклифга асосан меҳнат муассасалари иштироки ва назорати остида мунтазам равишда тақсимлайдиган ва қайта тақсимлайдиган тизимдир.

Мартаба – бу, инсоннинг иш билан боғлиқ йиллари мобайнида меҳнат тажрибаси ва фаолияти тааллуқли, алоҳида англаб етилган нуқтаи назари ва хулқ-атворидир (эгаллаган лавозимларидаги, иш ўринларидаги изчиллик, меҳнат ташкилотидаги мавқеининг аҳволи).

Меҳнат – бу инсоннинг бирон-бир мақсадга мувофиқ ижтимоий фойдали фаолиятидир.

Меҳнат бирлигининг бозор баҳоси – бу, иш ҳақининг миқдори (ставкаси) бўлиб, у шартномада белгилаб қўйилади ва муайян вақт бирлиги ичида бажариладиган ва муайян касб-малака хусусиятларига эга бўлган меҳнатга тўланадиган ҳақ даражасини белгилаб беради.

Меҳнат бозори – бу, меҳнатга қобилиятли аҳолининг иш билан банд бўлган ва банд бўлмаган қисмлари ва иш берувчилар ўртасидаги муносабатларни

ҳамда уларнинг шахсий манфаатларини ҳисобга олувчи контрактлар (меҳнат келишувлари) асосида “меҳнатга қобилиятларини” харид қилиш - сотишни амалга оширувчи, шунингдек, ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги нисбатларни бевосита тартибга солувчи, бозор иқтисодиётининг мураккаб, кўп аспектли, ўсувчи ва очик ижтимоий-иқтисодий тизимчасидир.

Меҳнат қобилияти – ходимнинг соғлиғидан, ҳолатидан келиб чиқадиган меҳнат фаолиятига бўлган қобилияти.

Меҳнат кооперацияси – бу меҳнат фаолияти жараёнидаги алоҳида ихтисослаштирилган ижрочилар ўртасидаги алоқаларнинг ўрнатилиши ва меҳнат фаолиятининг ташкил этилишидаги энг муҳим элементлардан биридир.

Меҳнат мазмуни – бу ишларнинг касбий мансублиги, уларнинг таркибий мураккаблиги, бажаришдаги изчиллиги билан белгиланадиган меҳнат элементлари бўлиб, ходимнинг меҳнат предметлари ва воситалари билан ўзаро муносабатга киришувидир.

Меҳнат редукцияси – бу мураккаб меҳнатни оддий меҳнатга айлантириш демакдир.

Меҳнат ресурслари – бу ўзининг ақлий ва жисмоний меҳнати билан ижтимоий ишлаб чиқаришда иштирок этадиган меҳнатга қобилиятли кишилар тўпламидир.

Меҳнат ресурслари баланси - меҳнат ресурсларининг фаолият соҳалари ва турлари бўйича тақсимланишидан иборат кўрсаткичлар тизимидир.

Меҳнат ресурслари прогноз баланси - ҳисобот баланси кўрсаткичлари, меҳнат ресурсларининг ўсиши, иқтисодий тармоқларда тақсимланиши истиқболлари. Ишга жойлаштириш, меҳнат ёшидаги аҳолини кўпайишини аниқлаш, фан техника ютуқларини жорий этиш прогнозини ҳисобга олган ҳолда тузилади.

Меҳнат ресурсларини шакллантириш - бу уларнинг доимий равишда янгиланиб туришидир.

Меҳнат салоҳияти - жамиятнинг меҳнат соҳасидаги имконият қувватлари бўлиб, жисмоний имконият, маълумот, касб-кор, малакага эга бўлган ишлаб чиқаришда иштирок этишга лаёқатли бўлган барча фуқароларни ўз ичига олади.

Меҳнат стажи – ходимнинг белгиланган тартибда ҳисобланадиган меҳнат фаолияти даври. У иш вақтини ҳам дам олиш вақтини ҳам ўз ичига олади.

Меҳнат тақсимоти – бу ҳар хил меҳнат турларининг бир-биридан ажратилишини, пировардида ишлаб чиқаришда иштирок этувчи турли гуруҳ кишиларнинг хилма-хил меҳнат фаолиятлари билан банд бўлишидир.

Меҳнат унумдорлиги – бу, ходимлар меҳнат фаолиятининг иқтисодий самарадорлиги кўрсаткичидир. У инсоннинг вақт бирлигида маълум миқдорда маҳсулот ва хизматларни ярата олишидир.

Меҳнат унумдорлигини ошириш заҳиралари (резервлари) – бу, техника ва технологияни такомиллаштириш, ишлаб чиқариш, меҳнат ва бошқарувни ташкил этишни яхшилаш ҳисобига меҳнат унумдорлигини оширишнинг барча омилларидан янада тўлароқ фойдаланиш имкониятидир.

Меҳнат фаолияти - бу инсоннинг бирор меҳнат тури билан банд бўлиши тушунилади.

Меҳнат шартномаси – ходим билан иш берувчи ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақида келишув.

Меҳнатга қобилиятсизлик – меҳнат қилиш қобилиятининг йўқолиши ёки меҳнатга яроқсизлик.

Меҳнатга мослашиш (кўникиш) – бу, шахс янги меҳнат вазиятини ўзлаштиришининг ижтимоий жараёни бўлиб, унда шахс ва меҳнат муҳити бир-бирига фаол таъсир кўрсатади ва мослашувчи-мослаштирувчи тизимлар ҳисобланади.

Меҳнатга муносабат – бу, мураккаб ижтимоий ҳодиса бўлиб, уч элемент бирлиги: меҳнат муомаласи сабаблари ва йўналишлари; реал ёки ҳақиқий меҳнат муомаласи; ходимларнинг меҳнат фаолиятига оғзаки баҳо беришидан иборатдир.

Меҳнатдан қониқиш ҳосил қилиш – бу, ходимнинг меҳнат мазмунига, характери ва шарт-шароитларига қўядиган талабларининг мувозанатли ҳолати, бу талабларни амалга ошириш имкониятларига субъектив баҳо беришдир.

Меҳнатни қуроллари – одамлар моддий бойликлар яратишда, меҳнат предметларига, объектларига таъсир кўрсатишда қўлланиладиган асбоб-ускуналар; улар иш қуроллари, машиналар, механизмлар ва бошқалардан таркиб топади.

Меҳнатни нормалаш – бу, илмий асосланган меҳнат харажатларини ва унинг натижаларини: вақт нормалари, сони, хизмат кўрсатишнинг бошқарилиши, маҳсулот ишлаб чиқаришнинг нормаланган топшириқлари нормаларини аниқлашдир.

Меҳнатни ташкил этиш – назария ва амалиётга асосланган ҳолда корхонада иш жараёнлари унсурларини уюштириш тартиби ва тамойиллари.

Мутахассислар - бу бошқарувга доир қарорлар тайёрлаш ва ишлаб чиқиш функциясини бажарувчи ходимлардир.

Омиллар - бу, меҳнат унумдорлигининг ўзгаришига таъсир кўрсатадиган ҳаракатлантирувчи кучлар ёки сабабларидир.

Сабаб - инсоннинг нима учун ҳаракат қилишини кўрсатадиган, фаолиятга ички ундовчи нарса бўлиб, у муайян эҳтиёжларни қондириш билан боғлиқ.

Тариф сеткаси – бу, разрядлар шкаласидан иборат бўлиб, уларнинг ҳар бирига ўз тариф коэффициенти берилган ва ҳар қандай разряднинг тариф сеткасида ишнинг мураккаблигига қараб биринчи разрядга нисбатан ишнинг неча марта мураккаблигини кўрсатиб туради.

Турмуш даражаси – бу, аҳолининг зарурий, моддий ва номоддий неъматлар ҳамда хизматлар билан таъминланганлик ҳамда уларни истеъмол қилиш даражасидир.

Узлуксиз таълим кадрлар тайёрлаш миллий моделининг базавий қисми бўлиб, у мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминловчи, шахс, жамият ва давлатнинг иқтисодий, ижтимоий, илмий техникавий ва маданий эҳтиёжларини қондирувчи устивор соҳадир. Шу билан бирга, у ижодкор, ижтимоий фаол, маънавий бой шахс шаклланиши ва юқори малакали рақобатбардош кадрларнинг илдам тайёрланиши учун зарур шарт-шароитлар яратади.

Уй хўжалигини юритишда, болаларни, бемор қариндошларини парвариш қилишда банд бўлганлар ва агар даромад келтирадиган иш таклиф қилинса, шу ишга киришиш имконига эга бўлмаган бошқа шахслар;

Хизматчилар - бу раҳбар ва мутахассисларга бошқарувга доир қарорлар ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда ахборот хизмати кўрсатувчи ходимлардир.

Шахсий омил - фаолият кўрсатадиган (ҳаракатда амалга ошириладиган) ишчи кучи бўлиб, ўз сифат кўрсаткичларининг мажмуи билан қараб чиқилади.

Шахсий-инсоний омил - бу меҳнат қилиш қобилиятидан иборат бўлмиш иш кучи ва унинг фаолият қилишидир.

Шахснинг эҳтиёжи - инсонда ҳаракатга интилишини вужудга келтирувчи бирон нарсанинг йўқлигини англашдир.

Эҳтиёжлар – бу, шахснинг яшаши ва ўзини-ўзи сақлашига доир зарур воситалар ва шарт-шароитлар яратиш тўғрисидаги ғамхўрлик қилиши, яшаш муҳити билан барқарор мувозанатни сақлашга интилишдир.

Ялпи миллий маҳсулот (ЯММ) - бу бир йил давомида пировард натижада яратилган ва бозор нархида ҳисобланган барча маҳсулот ва хизматлардир.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» фани бўйича таълим технологияларини ишлаб чиқишнинг концептуал асослари.....	7
1-мавзу Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий моҳияти.....	11
2-мавзу. Тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари	16
3-мавзу. Кичик корхоналарнинг тадбиркорлик фаолияти.....	19
4-мавзу. Кичик бизнес ва хусусийтадбиркорлик фаолиятини ташкилэтиш, уларни кредитлаш ва солиққа тортишдаги имтиёзлар	23
1-модул бўйича амалий машғулотларини бажариш юзасидан кўрсатмалар	27
1-модул бўйича якуний хулосалар	29
1-модул бўйича ўз-ўзини текшириш учун назорат саволлари	30
«Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» курси бўйича мустақил иш топшириқлари.....	33
Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фанида ечимини кутаётган илмий муаммолар	34
Информацион – услубий таъминот	35
Глоссарий	36

Теришга . . .11 йил берМилди. Босишга . .11 йилда
рухсат қилинди. Бичими 60 х 84, 1/16. Буюртма № __.
Хажми 5 б.т. Нусхаси 50 дона. Баҳоси келишилган
нархда. ГулДУ босмаҳонасида чоп этилди.
7007012. Гулистон, 4-мавзе